

ORTAÇAĞ DÖNEMİNE AİT İKİ KAYNAKTA (İBN BÎBÎ-SELÇUK NÂME VE İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ) İSMİ GEÇEN KUMAŞ VE KIYAFET TASVİRLERİ*

Hatice DEMİR*

ÖZET

Ortaçağ Türk dönemine ait çok az birinci el kaynak günümüze gelebilmiştir. Bunlardan İbn Bîbî'nin El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Nâme) ve İbn Batuta'nın Seyahatnamesi en önemli kaynaklar arasındadır. Bu iki eser, Ortaçağ Anadolu'sunun siyasi ve kültürel ortamı ile ilgili bize aydınlatıcı bilgiler verir. Özellikle İbn Bîbî'nin Selçuk Nâme'sinde, günlük hayat oldukça lirik bir dille tasvir edilmiştir. Gerek saray çevresi ve gerekse halk arasında geçen olaylar şiirsel bir şekilde anlatılmıştır. İbn Bîbî ve İbn Batuta'nın eserlerinde oldukça çeşitli kumaş ve kıyafet ismi yer alır. Bunlardan atlas, çuha, sırmalı, ipekli, keten kumaşlar, altın yıldız işlemlili kadifeler gibi bildiğimiz kumaş isimlerinin yanı sıra günümüzde bilinmeyen Şuster (İran'ın Huzistan bölgesine özgü) ve Sakilatun Attabî (Bağdat'ta kumaşıyla ünlü bir yer) kumaşları gibi özel kumaş isimleri de geçmektedir. Diğer taraftan iki eserde de, Ortaçağ Türk dönemine ait kıyafetler ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Selçuklu döneminde kıyafetler günlük olabileceği gibi cülus/ tahta geçme törenleri, matem, savaş, düğün gibi özel günlerdeki ritüellere göre de sınıflanmıştır. Sarıklar, külahlar, cübbeler, şalvarlar, halhallar, çizmeler çeşitli ritüellere göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca sarayda kıyafetlerden sorumlu kimseler bulunmakla birlikte câme-hane isminde özel tahsis edilen elbise depoları da mevcuttur.

Anahtar Sözcükler: İbn Bîbî, İbn Batuta, Selçuklular, Kıyafet, Kumaş.

THE NAMES AND THE DEPICTIONS OF FABRICS AND CLOTHES IN TWO MEDIEVAL FIRST HAND SOURCES: İBN BÎBÎ'S SELÇUK NÂME AND İBN BATTUTA'S TRAVEL BOOK

ABSTRACT

Only a few first hand source books could come to our day from Medieval Turkish period. İbn Bîbî's El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Nâme) and İbn Battuta's Travel Book are the most important of them. These two books give us important informations about the political and cultural era of the Medieval Anatolia. We are going to study these two books in two parts. In first part we will introduce the textiles of the medieval period. Baize, satin, brocaded, silky, flaxen textiles, golden inlaid valvets were some of the textiles we know. But there are some extraordinary textiles were told which were not heard in our days. For example Şuster (a fabric from Huzistan of Iran) and Sakilatun Attabî (a fabric of Baghdad). In second part we will try to introduce the clothes of Medieval Turkish Period. In Medieval period the clothes are both daily and for important days such as accession, lament, wedding ceremonies or wars. Conical hats, turbans, vestments, salwars are some of those. There were some servants in palace who were responsible for clothes and some chambers in palace called as câme-hane are very common in Seljuks' Anatolia.

Keywords: İbn Bîbî, İbn Battuta, Seljuks, Clothes, Fabrics.

Kıyafetler tarih boyunca çeşitlerine ve yapıldıkları kumaşlara göre toplumları oluşturan sınıfları ve o sınıfları oluşturan insanların sosyal hayatlarını belirlemede önemli bir yere sahip olmuştur. Biz bu çalışmamızda Ortaçağ Türk dönemine ait birinci el kaynaklardan iki tanesinde geçen kumaş ve kıyafet isimlerini dönemin sosyal, siyasi ve kültürel ortamı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlıyoruz. Bu eserlerden ilki İbn Bîbî'nin Selçuk Nâme'si diğeri ise İbn Battuta'nın Seyahatnamesi' dir. Çalışma kapsamında, her iki eserde adı geçen kumaş ve kıyafet tasvirlerini toplumsal tabakaları ve bu tabakaların sosyal hayatlarındaki ritüellerde kullanım şekillerine göre bir sınıflama yaparak değerlendireceğiz. İlk eserimiz kısa adıyla İbn Bîbî olarak bilinen Nasîreddin Hüseyin bin Muhammed bin Ali er-Caferî el Rugadî'nin 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti siyasi ve sosyal ortamını lirik bir dille anlattığı Farsça yazılmış El Evamirü'l- Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name) adlı eseridir. Bugün İran/ Gülistan Eyaleti topraklarında yer alan Cürca'da doğan İbn Bîbî Anadolu Selçuklu Sarayı'na yakın bir anne-babadan doğmuştur. Dolayısıyla İbn Bîbî'nin Selçuk Nâme'si daha çok saray ve çevresini anlatan bir eserdir. Bu nedenle, eserde ismi geçen kumaşlar ve tasviri yapılan kıyafetler daha çok aristokrat kesimi kapsamaktadır. İbn Bîbî'nin bize aktardığına göre Selçuklu Sarayı'nda "Câme'hâne-i Saltanat" isminde Sultan ve yakın ailesinin kıyafetlerinin ve çeşitli değerli kumaşların yer aldığı bir Saltanat Elbise Deposu bulunmakta ve Câme'hâne'den sorumlu kişiye ise "Câmedâr" denmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykûbad'ın Konya Sarayı'nda tahta çıkması (1220) esnasında 60 camedârın ona hizmet ettiğini bilmekteyiz. Sultan'ın kıyafetlerinin her türlü bakımından bu kişiler sorumludur (Bîbî, 1996a: 39, 91, 233).

Selçuk Nâme'de sıklıkla geçen kumaş isimleri; çuha, keten, atlas, ipek, pamuklu, kadife, yünlü, kutnu kumaş şeklindedir. Bunun yanı sıra bazı özel kumaş isimlerine de rastlanır. Bu kumaşlar geldikleri bölgelerin isimleri ile anılır ve sadece özel kişiler tarafından özel günlerde giyilecek kıyafetler için kullanılırdı. Bunlardan ilki "Şuster" kumaşıdır. Bu kumaş ismini do-

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen "1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

* İngilizce Okutmanı, Kastamonu Üniversitesi, haticedemir99@hotmail.com.

kundduğu yer olan İran'ın Huzistan Bölgesi'ndeki Şuster bölgesinden alır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1192-1196/1205-1211) dokuz yıl süren sürgün hayatı boyunca Hitte-i Ahlat'a gelişinde dönemin Ahlat Meliki Balaban, Sultanın attan inişi sırasında onun ayaklarının altına çeşitli Rumî giyecekler ve Şuster kumaşı sermiştir. Bu önemli bir saygı göstergesidir (Bibî, 1996a: 67-68). Diğer bir özel kumaş ise çeşitli renkleri olan "Sakilatun Attabî" kumaşdır. Bu kumaş ise ismini Bağdat'ta kumaşlarıyla ünlü Attab mahallesinden almıştır. Attabî kumaşı da yine önemli ritüel ve olaylar için kullanılan bir kumaş türüdür. I. Gıyâseddin Keyhüsrev padişahlık günlerinde ona kaside yazan İranlı şair Zahireddin Faryabî'ye bu övgüsünün karşılığı olarak iki bin Sultanî dinarı, on baş at, on baş katır, on hörgüçlü deve, beş erkek köle, beş güzel yüzlü Rûm cariyeye ve altın işlemeli Sakilatun Attabî kumaşından oluşan elli takım elbise hediye etmiştir (Bibî, 1996a: 82).

Selçuk Nâme'de diğer kıymetli kumaşlara da sık sık yer verilir. Bibî, bu kumaşlara bir genelleme yaparak kısaca "Mısır kumaşları" olarak bize aktarmıştır. Karamanlılar Konya'yı işgal edip Anadolu Selçuklu Sarayı'na girdiklerinde, ilk yağmaladıkları şeylerden bazıları bu kıymetli Mısır kumaşları olmuştur. Bibî, bu olayı şu cümlelerle ifade eder "...Dilenci ve kızıl külahlı Türkmenler, altın sırmalı kıymetli Mısır kumaşlarını, pahalı ve nadide muallim ipeklilerini başlarına sardılar. Çarıklı, hatta bazıları yalınayak olan bu kimseler saygıdeğer kimselerin elbiselerini giydiler..." (Bibî, 1996b: 205).

Selçuk Nâme'de geçen kıyafetler; cübbe, kemer, külah, iç çamaşırları, gelinlik, çeşitli başlıklar, başörtüleri, sarık, peçe, çarık, çizme, yelek, elbise şeklindedir. Kıyafetler, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yukarıda da belirttiğimiz üzere toplumda sosyal tabakaları, sosyal statüleri belirlemede önemli rol oynamıştır. Örneğin başa giyilen sarık, külah, başlık ve benzeri kıyafetlerdeki çeşitlilik gerek sarayda ve gerekse halk arasındaki sosyal tabakayı belirlemede mühim bir yere sahiptir. Bibî'nin bize aktardığı üzere sarık ve külah sahipleri genelde aristokrat kesimi oluşturmaktadır. Karamanlıların Konya Sarayı'nı yağmalaması esnasında Bibî'nin şu ifadesi bizim için önemlidir; "... büyüğe küçüğe, sarık ve külah sahiplerine (destarbend u külahdar) acıyıp merhamet etmediler..." (Bibî, 1996b: 210). Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere sarık ve külah giymek bir sınıfa özgüdür. Sarık genelde ülema sınıfına mahsusken, çeşitli değerli taşlarla süslü külah ve başlıklar ise sultan, melik ve beylere özgüdür. Anadolu Selçuklu Sultanı II. Rükneddin Süleyman-şâh (1196-1204) tahta geçip kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev'i sürgün hayatına gönderdiği ilk günlerde, iki oğlu I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykûbad'ın babalarının yanına gitmelerine izin vermemiş ve yanında kalmalarını istemiştir. Çocuk yaşta olan iki melik ağlamışlar ve babalarının yanına gönderilmeyi istemişlerdir. Bunun üzerine Sultan Süleyman-şâh onlara altın ve gümüş işlemeli birer külah hediye edip babalarının yanına göndermiştir (Bibî, 1996a: 57).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere külah, Selçuklu aristokrat hayatında önemli bir prestij göstergesi ve hediyesidir. I. Gıyâseddin Keyhüsrev sürgün hayatının devamında Elbistan şehrinde Malatya'ya giderken Elbistan Meliki Mugiseddin ona altın işlemeli bir cübbe, şahane bir kemer ve padişahlara layık bir külahtan oluşan hediyeler vermiştir (Bibî, 1996a: 60). Daha sonra tahta çıktığında ise I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1205) kardeşi Süleyman-şâh'ın oğluna kemer, altın saplı kılıç ve külah hediye etmiştir (Bibî, 1996a: 108). Külah hediye verme ritüeline diğer bir örnek ise Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykûbad'ın kardeşi I. İzzeddin Keykâvus'u taht mücadelesi nedeniyle Kayseri'de kuşattığı dönemde yaşamıştır. Selçuk Nâme'de Tekfur olarak adı geçen Ermeni Kralı, Keykâvus'u desteklemek için Kayseri'ye gelmiştir. Devlet adamı Celâleddin Kayser Tekfur'u ikna etmek ve Keykâvus'un yanında yer almamasını sağlamak için onun önüne mücevherli baş sargısını koymuştur ve şöyle demiştir; "...Bunun değeri 12 bin Mısır dinarıdır. Bunu sefer akçası (nal baha/vergi) olarak kabul edin...". Tekfur mücevherli başlığı görünce Keykâvus'un yanında yer almaktan vaz geçmiş ve ülkesi Ermeni topraklarına geri dönmüştür (Bibî, 1996a: 137). Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerileme dönemlerinde Selçuklu vezirleri Selçuklu sultanları kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Bibî'de Sahib lakabıyla anılan Şemseddin İsfahanî kendini bir sultan gibi görmüştür. Bibî, İsfahanî'nin kendisini bir sultan gibi göstermesi şu ifadelerle aktarılır; "...Sahib saltanat tacını başına koyar, bazan altın işlemeli yün sarığını takar, attabî, kutnu ve ipekli kumaşlardan yapılmış külahı uygun şatafatlı cübbeler giyinip kuşandıktan sonra ata binerdi..." (Bibî, 1996b: 107). Kan olarak saray soyundan gelmeyen bir vezirin kıyafetlerindeki şatafatla belki de bu açığını kapatmaya çalıştığını ifade edebiliriz.

Kıyafetler aynı zamanda çeşitli törenlere göre de farklılıklar göstermektedir. Selçuklu Devletinde; cülus, düğün, cenaze/matem, eğlence törenlerinde o törene uygun kıyafetler giyilmesi bir gelenek haline gelmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanlarının tahta çıkış törenlerine "cülus törenleri" denir. Selçuk Nâme'de, Anadolu Selçuklu sultanlarından, I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196/1205-1211) ve I. Alâeddin Keykûbad'ın (1220-1237) tahta çıkış törenlerinde tören kıyafetleri ve hediye edilen kumaşlar ayrıntısıyla tasvir edilir (Bibî, 1996a: 108-109; 228-232).

Selçuklu Sarayı'nda sultanların ölümünden sonra geniş çaplı bir cenaze töreni düzenlenirdi. Bu törenden sonra bir müddet matem kıyafetleri giyilip matem tutulur ve daha sonra sıradaki veliaht, beyaz atlastan yapılmış taziye elbisesi içerisinde taziyeleri kabul eder ve bu merasim yaklaşık dört gün sürerdi. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un (1211-1220) ölümü üzerine kardeşi I. Alâeddin Keykûbad (1220-1237) tahta çıkmadan önce matem kıyafeti giymiş, daha sonra bunu taziye kıyafeti ile değiştirmiştir. Diğer devlet büyükleri de elbiselerinin üzerini beyaz gâsiye/örtü ile örtüp külahlarını ters çevirerek üç gün yas tutmuşlardır (Bibî, 1996a: 228).

Anadolu Selçuklu Sarayı'nda düğün törenleri ve özellikle gelinin çeyizi için çok önceden hazırlıklar başlardı. I. İzzeddin Keykâvus'un Erzincan Meliki'nin kızıyla evlenmesinden önceki hazırlık yaklaşık üç ay sürmüştür. Üç aylık sürede çeşitli sanatçı ve ustalar, değerli taşlardan oluşan çeyizi hazırlamıştır. Selçuk Nâme'de gelinin çeyizi şu şekilde anlatılır; "...Sanatkârlar, kumaşları kesme biçme, işleme ve mücevherlerle süsleme işlerini yaptılar. Sultan'ın temiz haremine huri olacak olan o gelin için mücevher işlemeli başörtülerinden, kıymetli taşlarla süslenmiş hallallardan, nefis yüzüklerden, kıymetli küpelerden, sır-

malı paha biçilmez elbiselerden... çeyizi hazırladı..." (Bibi, 1996a: 194). Dügünlerde düğüne katılan gelinin yakını kadınların kıyafetleri genelde ipekten ve renklidir. Bibi, bunu bize "ilkbahar gibi renkli elbiseler" olarak betimler (Bibi, 1996a: 198; Bibi, 1996b: 38).

Ortaçağ Anadolu'sunda tören ve günlük kıyafetleri tamamlayan aksesuarlarda mevcuttur. Elbiseler genellikle altın sırmalı, değerli taşlarla işlidir. Değerli taşlar içerisinde en çok adı geçen yeşim taşı ve lâldir. Özellikle doğu Türkistan'dan "Bedehşan" isminde getirtilen lâl çok kıymetlidir (Bibi, 1996a:105). Diğer taraftan küpe, halhal kadınların en çok kullandığı takılardır. Türk kadınları bölgeye göre yüzlerini kapatır ya da açık bırakırlardı. Örneğin Diyarbakır çevresinde kadınların günlük hayatta yüzlerine peçe ve örtü taktıklarını I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Diyarbekir yolculuğu esnasında Bibi bize şu cümlelerle aktarır; "...haremin mensupları ve kadınlar kocalarının hoşlarına gitmeyecek şekilde peçelerini ve örtülerini takmayı ihmal edip o işi hafife aldılar..." (Bibi, 1996a: 64). Saray mensubu erkekler bir saygınlık göstergesi olan saltanat yüzüğü takardı. Ayağa giyilen çizme de saygınlığın bir başka göstergesidir. Çizme daha çok saray ve saray yakın tabakaya mahsus bir giyecek iken, çarık sıradan halk tarafından giyilirdi. Bibi'nin, eserinde çarık giyenleri küçük gören bir tavrı olduğunu gözlemleriz. Türkmenlerin çoğunluğunu oluşturduğu Karamanlılar için; "...çarıklı hatta yalınayak olan kimseler..." ifadesini kullanarak olanları küçük görmüştür (Bibi, 1996b: 205). Ortaçağ dönemine ait diğer önemli bir eser ise 14. yüzyılda İbn Battuta tarafından yazılmış ve kendi adıyla bilinen seyahatnamesidir. İbn Battuta'nın tam ismi Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah el Levati et-Tancîdir. 1304 tarihinde Fas'a bağlı Marunî Sultanlığı'nda doğmuştur. Battuta, birçok kadı yetiştirmiş soylu ve aristokrat bir aileden gelmektedir. Battuta'nın yolculuğu Mekke'ye gidip hacı olmak amacıyla memleketi Tancâdan başlamış ve seyahatleri; Kuzey Afrika kıyıları-Mezopotamya toprakları-Irak-Anadolu-Kafkas -Orta Asya ülkelerini kapsamıştır (Battuta, 1907:18). Battuta'nın seyahatnamesi 14. yüzyıl İslam dünyası için önemli bir kaynaktır.

Biz, bu çalışmamızda seyahatnamenin daha çok Türk ülkeleri bölümlerinde geçen kumaş ve kıyafet tasvirlerini ayrıntılı bir şekilde değerlendiren, Anadolu'ya kadar ve Anadolu sonrasındaki seyahatinde geçen kumaş ve kıyafet tasvirlerinin ise kısa bir özeti vereceğiz. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Battuta'nın seyahati memleketi Tancâdan başlar. Tancâ yakınlarında Konstantin denilen bölgede kendisine "Baalbek" kumaşından dokunmuş bir ihram hediye edilir (Battuta, 1907: 31). Battuta'nın bize aktardığı üzere Kuzey Afrika ülkelerinde kadınlar, üzerlerine çoğunluğu siyah cübbe, başlarına "İmame" denilen sarıklar takarlardı (Battuta, 1907: 35, 39). Kuzey Afrikada yer alan Makdusu şehrinin kıyafetlerini çok ayrıntılı betimler; "... bunların elbiseleri don bilmedikleri için şalvar yerine bele bağlanan ipek bir peştamal ile Mısır yününden mamul kenarlı bir gömlek ve Kudüs kumaşından içi astarlı bir cübbe ve Mısır mamulatından kenarlı bir imameden (sarıktan) ibarettir... ayaklarına ise sadece soylular yalın/nalın giyer halk ise yalın ayakkıldır... Şeyhin/Sultanın üzerinde Kudüs mamulatından yeşil bir cübbe olup altında Mısır mamulatından güzel ve bol bir elbise giyinmiş ve beline ipekten bir peştamal ve başına büyük bir imame sarmış idi..." (Battuta, 1907: 182-183). Kuzey Afrika toprakları sıcak olduğu için kıyafetlerde rahatlık önemlidir. Zafar bölgesinde halkın Hint Bölgesinden getirtilen pamuklu kumaştan yapılmış peştamallara sarındıklarını ve başlarının açık olduğunu ifade eder (Battuta, 1907: 186). Diğer bir yer Zafar bölgesinde ise ipek, pamuk ve keten dokumacılığının gelişmiş olduğunu söyler. Mısır yakınlarına geldiğinde, Abyâr şehrinde nefis kumaşların imal edildiğini ve bu kumaşların Şam, Irak ve Mısır gibi yerlerde çok rağbet görmesine rağmen kendi şehrinde tutulmamasına çok şaşırıldığını dile getirir. Yine Nil yakınlarında Münye-i Kaid isminde bir beldenin önemli bir keten üretim merkezi olduğunu ve burada dokunan ketenli kumaşların birçok yere ihraç edildiğini dile getirir (Battuta, 1907: 40, 52). Mezopotamya topraklarında bulunduğu zaman zarfında, Şiraz yöresinde Türk kadınlarının yüzlerini örtmediğini ve çarşı pazarda yüzleri açık gezediğini hayretle anlatır (Battuta, 1907: 155).

Çalışmamızın asıl bölümünü oluşturan İbn Battuta'nın Anadolu seyahati Alanya limanından başlar. Alanya halkı için "temiz giyinişli" ifadesini kullanır (Battuta, 1907:202). Battuta Anadolu seyahati esnasında Alanya'da ve diğer Anadolu topraklarında Ahi zaviyelerinde ikamet etmiştir. Alanya'da Ahilerden birinin Şeyh Şehabeddin Hamevî'yi ziyarete geldiğinde üzerinde çok eski bir elbisenin ve başında ise keçe bir külâhın olduğunu belirtir. Ziyaret ettiği başka bir zaviyede oturma odasında Ahi gençlerinin üzerinde kaba/aba, ayaklarında mest, başlarında beyaz softan yapılmış sarıklar olup, sarıkların tepesinde bir arşın uzunluğunda ve iki parmak eninde bir taylasan olduğunun belirterek, bu gençlerin yan yana geldiklerinde başlarından bu sarıkları çıkartıp yerine oldukça sık "zerdhani" ya da başka ipekli bir kumaştan yapılmış takke taktıklarını söyler (Battuta, 1907: 204-205).

Denizli seyahati esnasında bu yörenin kumaşları için; "...burada altın işlemeli olan öyle kaliteli pamuklu kumaşlar dokunur ki, bunların dünyada bir eşi yoktur. Yörenin pamuğu çok iyi cins olup kuvvetlice işlendiğinden, bundan yapılan kumaşlar da uzun süre dayanır. Bu kaliteli kumaş şehrin adıyla ün salmıştır..." ifadesini kullanır (Battuta, 1907: 208). Ramazan Bayramı'nı geçirdiği Denizli/ Ladik yöresinde Ahilerin bayramda çok güzel ve temiz giyindiklerini belirtir. Konya'ya geldiğinde ikamet ettiği zaviye İbn-i Kalem'e aittir. Buradaki tarikat müridleri için; "...Süfiler nasıl hırka giymekle tanınırsa, bunların simgesi de giyindikleri şalvardır..." tanımlamasını yapar (Battuta, 1907: 21). Erzincan için ise; "...dokuma tezgâhlarında şehrin adıyla anılan kumaşlar dokunur ve çeşitli beldelelere ihraç edilir..." der (Battuta, 1907: 215). Battuta Birgi'de uzun bir süre kalmış ve seyahatnamesinde Birgi'yi uzun bir şekilde anlatmıştır. Birgi günlerinde kıyafetler ilgili olarak ilk izlenimlerini Muhyiddin isminde bir müderrisin kıyafeti üzerinden verir. Müderrisin üzerinde altın işlemeli, geniş bir elbise vardır. Birgi Sarayı'nı ziyareti esnasında, Rûm asıllı iç oğlanların beyaz ipek kıyafetli olduğundan bahseder (Battuta, 1907: 216). İzmir'e geldiğinde Aydınöğlularından Umur Bey, Battuta'ya; Bağdat, Tebriz, Nişapur ve Çin'de dokunan ipekli bir kumaş olan "kemha", "bürümcek", "mır'ız" ve "kuseyden" imal edilmiş elbiseler hediye etmiştir (Battuta, 1907: 221).

Manisa'da Saruhanöğluları Beyi, Saruhan Bey'in oğlunun ölümünden sonra vücudunun mumyalanarak bir kümbetin tavanına asıldığını belirtir. Cenazenin bir süre orada kaldıktan sonra üzerine elbiselerinin serilerek bu törenin tamamlanacağını

ekler (Battuta, 1907: 222). Bu, bize Türklerin törenlerde bir Orta Asya geleneği olan kıyafetle gömülme geleneğinin ne kadar önemli olduğunu bir göstergesidir. Battuta Anadolu seyahatine Sinop limanında son vermiş, oradan Kırım topraklarına geçmiştir. Kırım kıyafetlerini ve kumaşlarını anlatırken bu yörenin zengin olmasını sık sık dile getirir. Kırım toprakları soğuk iklime sahip olduğu için burada daha çok yün ve tiftik ağırlıklı günlük kıyafetler kullanıldığını söyler ve günlük hayatta tiftik ferace giyildiğini belirtir (Battuta, 1907: 245). Kırım Türk kadınlarına seyahatnamesinde ayrıntılı bir şekilde yer verir. Battuta'nın bize aktardığı kadarıyla Kırım kadınlar; Şiraz'da olduğu gibi erkeklerden kaçmazlar ve yüzleri açıktır. Herkesin bir arabası vardır ve bu arabalar ağır ve mavi renkli kumaşlarla süslüdür. Kırım Sultanı Saltuya Bey'in zevcesinin başında ön tarafı tavus kuşu tüyünden bir sorgucu bulunan mücevherlerle dolu bir hotoz vardır ve Türkler arasında bu hotoza "Bağtak" denir. Diğer Kırım kadınlarında başlarına buna benzer ama daha az süslü bağtak takarlar. Sırtlarına ise Rûm prenseslerinin giydiğine benzer mücevherlerle işlenmiş "Maluta" ismi verilen bir elbise ya da "Nah" dedikleri başka bir elbise giyerler. Ulu ve küçük kadınların başında hotoz yerine kenarları altın ve inci işlemeli birer örtü bulunur. Küçük kızların başında yine hotoza benzeyen bir külah olup bunun tepesinde mücevherlerle işlenmiş bir altın halka ve ucunda bir tavus kuşu tüyü yer alır (Battuta, 1907:246-249). Battuta'nın Kırım'dan sonraki durağı Konstantiniyye/ İstanbul ve oradan Baba Saltuk denen yerdir. Seyahat sürecinde burada oldukça şiddetli bir kış mevsimi yaşanmıştır. Battuta, soğuktan korunmak için çok kalın giyinmiş olduğunu bize şöyle ifade eder; "...üç kat kürkle, biri astarlı olmak üzere iki şalvar giyiyordum. Ayaklarımda ise yün çoraplar, onların üstünde keten astarlı bir çorap, onların üstünde de "bizgali" denilen içleri kurt derisiyle kaplı, dışları at derisinden yapılmış çizmeler vardır..." (Battuta, 1907: 270). Seyahatte Orta Asya topraklarına doğru yaklaşıldığında, Harezmi, Maverünnehir gibi soğuk yerlerde tiftik ve yünlü kumaşların yerini samur kürk almıştır. Samur kürk burada en değerli hediyelerden biridir ancak özellikle Nişabur'da "nah ve kemha" isminde ipekli kumaşlarda bulmak mümkündür (Battuta, 1907: 281, 293).

Sonuç olarak; çalışma kapsamında ortaçağa ait iki birinci el kaynaktan kıyafetlerin ve o kıyafetleri oluşturan kumaşların bir değerlendirmesini yapmış bulunmaktayız. Keten, pamuklu, yünlü gibi günümüzde de sık kullanılan kumaşlar o dönemde de günlük hayatta sıkça tercih edilen kumaşlar olmuştur. Diğer taraftan ipekli, atlas, kutnu gibi pahalı ve nadide kumaşlar günümüzde olduğu gibi özel günler ve törenler için tercih edilmiştir. Özellikle ipekli kumaşlar dokundukları yörelere göre adlandırılmış ve kıymetlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

- İ. Battuta, Büyük Dünya Seyahatnamesi/Tuhfetü'n-Nüzzâr fî Garâibi'l-Emsar ve'l-Acâibi'l-Esfar, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1907.
 İ. Bibî, El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name) I, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996a.
 İ. Bibî, El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name) II, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996b.